

פרשת לך-לך התשפ"ד

ari.kahn@biu.ac.il

הרב ארי דוד קאהן

The Coronation of Avraham

1. בראשית פרק יב פסוק א - כ (פרשת לך לך)

(א) ויאמר ה' אל-אברהם לך-לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל-הארץ אשר אראך: (ב) ואעשה לך גויל גדול ואברכך ואגדלה שמך והיה ברכה: (ג) ואברכה מברכך ומקללך אאר ונברכו בך כל משפחת האדמה: (ד) וילך אברהם כאשר דבר אליו ה' וילך אתו לוט ואברהם בן-חמש שנים ושבעים שנה בצאתו מתרן: (ה) ויקח אברהם את-שרי אשתו ואת-לוט בן-אחיו ואת-כל-רכושם אשר רכשו ואת-הגפש אשר-עשו בחרן ויצאו ללכת ארצה כנען ויבאו ארצה כנען: (ו) ויעבר אברהם בארץ עד מקום שכם עד אלון מורה והכנעני אז בארץ: (ז) ויגא ה' אל-אברהם ויאמר לזרעה אתה את-הארץ הזאת ויבן שם מזבח לה' הנראה אליו: (ח) ויעמק משם ההרה מקדם לבית-אל ונט אהלה בית-אל מימם והעי מקדם ויבן-שם מזבח לה' ויקרא בשם ה': (ט) ויסע אברהם הלוח ונסוע הגגבה: (י) ויהי רעב בארץ וירד אברהם מצרימה לגור שם פייכבד הרעב בארץ: (יא) ויהי כאשר הקריב לבוא מצרימה ויאמר אל-שרי אשתו הנה-נא ידעתי כי אשה יפת-מראה את: (יב) והיה כייראו אתה המצרים ואמרו אשתו ויהי אתה יסוי: (יג) אמרי-נא אתחתי את למען ייטב-לי בעבורך וחייתה נפשי בגלגלך: (יד) ויהי כבוא אברהם מצרימה ויראו המצרים את-האשה פייפה הוא מאד: (טו) ויראו אתה שרי פרעה ויהללו אתה אל-פרעה ותקח האשה בית פרעה: (טז) ולאברהם היטיב בעבורה ויהי-לו צאן-ובקר וחמרים ועבדים ושפחת ואתנות וגמלים: (יז) וינגע ה' את-פרעה ונגעים גדלים ואת-ביתו על-דבר שרי אשת אברהם: (יח) ויקרא פרעה לאברהם ויאמר מה-זאת עשית לי למה לא-הגדת לי כי אשתך הוא: (יט) למה אמרת אתחתי הוא ואקח אתה לי לאשה ועתה הנה אשתך קח ולך: (כ) ויצו עליו פרעה אנשים וישלחו אתו ואת-אשתו ואת-כל-אשר-לו:

2. בראשית פרק יב פסוק ב (פרשת בראשית)

ויראו בני-האלהים את-בנות האדם כי טבת הנה ויקחו להם נשים מפל אשר בחרו:

3. בראשית פרק יב פסוק ח - יז (פרשת נח)

(ח) ויאמר אלהים אל-נח ואל-בניו אתו לאמר: (ט) ואני הנני מקים את-בריתי אתכם ואת-זרעכם אחריכם: (י) ואת כל-גופש החיה אשר אתכם בעוף בבהמה ובכל-חית הארץ אתכם מכל יצאי התבה לכל חית הארץ: (יא) והקמתי את-בריתי אתכם ולא-יפרת כל-בשר עוד ממני המבול ולא-יהיה עוד מבול לשחת הארץ: (יב) ויאמר אלהים זאת אות-הברית אשר-אני נתן ביני וביניכם וביין כל-גופש חיה אשר אתכם לדורת עולם: (יג) את-קשתי נתתי בענן והיתה לאות ברית ביני וביין הארץ: (יד) והיה בענני ענן על-הארץ ונראתה תקשת בענן: (טו) וזכרתי את-בריתי אשר ביני וביניכם וביין כל-גופש חיה בכל-בשר ולא-יהיה עוד המים למבול לשחת כל-בשר: (טז) והיתה תקשת בענן וראיתייה לזכר ברית עולם ביין אלהים וביין כל-גופש חיה בכל-בשר אשר אשר על-הארץ: (יז) ויאמר אלהים אל-נח זאת אות-הברית אשר הקמתי ביני וביין כל-בשר אשר אשר על-הארץ: פ

4. שמות פרק יד פסוק כז - לא (פרשת בשלח)

(כז) ונט משה את-ידו על-הים וישב הים לפנות בקר לאיתנו ומצרים נסים לקראתו וינער ה' את-מצרים בתוף הים: (כח) וישבו המים ויכסו את-הרקב ואת-הפרשים לכל חיל פרעה הבאים אחריהם בים לא-נשאר בהם עד-אחד: (כט) ובני ישראל הלכו בניבשה בתוף הים והמים להם חמה מימינם ומשמאלם: (ל) ויושע ה' ביום ההוא את-ישראל מיד מצרים ויגא ישראל את-מצרים מת על-שפת הים: (לא) ויגא ישראל את-היגד הגדלה אשר עשה ה' במצרים וייראו העם את-ה' ויאמינו בה' ובמשה עבדו: פ

5. אגדת בראשית (בובר) פרק א

ואף פרעה הרשע נתייעץ עם יועציו ואמר לא מצינו דבר שנשבע הקדוש ברוך הוא בו אלא מבול של מים, ובה אנו מטביעים אותם וימותו, שנא' כל הבן הילוד היאורה תשליכהו, (שמות א כב). אמר לו הקדוש ברוך הוא תדע לך שיש לי כח במידה זו לדון אותך. כמו שכתוב וניער פרעה וחילו בים סוף, (תהלים קלו טו). (ונָעַר פְּרַעֲה וְחִילוֹ בַיַּם-סוּף פִּי לְעוֹלָם חֶסֶד:)

6. בראשית פרק ט פסוק כ - כז (פרשת נח)

(כ) נִיחַל גַּם אִישׁ הָאֲדָמָה וַיִּטַּע כַּרְם: (כא) בַּיְשֵׁת מוֹהֲבִין וַיִּשְׁכַּר וַיִּתְגַּל בְּתוֹךְ אֲהֶלֶה: (כב) וַיֵּרָא חָם אֶבְרָם כְּנָעַן אֶת עֶרְוַת אָבִיו וַיַּגֵּד לְשִׁנְיָאָתָיו בַּחוּץ: (כג) וַיִּקַּח לָשֵׁם וַלְפַת אֶת-הַשְּׂמֵלָה וַיְשִׁימוּ עַל-שִׁכְמָם שְׁנֵיהֶם וַיִּלְכוּ אַחֲרָיִת וַיִּכְסּוּ אֶת עֶרְוַת אֲבִיהֶם וּפְנֵיהֶם אַחֲרָיִת וְעֶרְוַת אֲבִיהֶם לֹא רָאוּ: (כד) וַיִּיקַח גַּם מֵיֵגוֹ וַיִּדַע אֶת אֲשֶׁר-עָשָׂה-לוֹ בְּנוֹ הַקָּטָן: (כה) וַיֹּאמֶר אָרְוֵר כְּנָעַן עֶבֶד עֲבָדִים יִהְיֶה לְאֻחָיו: (כו) וַיֹּאמֶר בְּרוּךְ ה' אֱלֹהֵי שָׁם וַיְהִי כְנָעַן עֶבֶד לְמוֹ: (כז) גִּפְתָּ אֱלֹהִים לְיַפֵּת וַיִּשְׁכַּן בְּאֶהֱלֵי-שָׁם וַיְהִי כְנָעַן עֶבֶד לְמוֹ:

7. בראשית פרק י פסוק ו - כ (פרשת נח)

(ו) וּבְנֵי חָם פּוֹשׁ וּמַצְרִים וּפּוֹט וּכְנַעַן: (ז) וּבְנֵי כוֹשׁ סְבָא וְחוּיִלָּה וְסִבְתָּה וּרְעֻמָּה וְסִבְתְּכָא וּבְנֵי רַעְמָה שָׂבָא וְדַדֵּן: (ח) וְכוֹשׁ יֵלֵד אֶת-נִמְרֹד הוּא הַחַל לְהַזִּית גִּבּוֹר בְּאַרְצָ: (ט) הוּא-הִנֵּה גִבְרֵ-צִיד לְפָנָי ה' עַל-כֵּן יֹאמֶר כְּנַמְרֹד גִּבּוֹר צִיד לְפָנָי ה': (י) וַתְּהִי רֵאשִׁית מַמְלַכְתּוֹ בְּכָל אֶרֶץ וְאֶפְדֵּי וְכַלְנֶה בְּאַרְץ שִׁנְעָר: (יא) מוֹהֲבָרִץ הִקְוָה יֵצֵא אֲשׁוּר וַיִּכְן אֶת-גִּינּוֹה וְאֶת-רַחֲבַת עִיר וְאֶת-קָלַח: (יב) וְאֶת-רֶסֶן בֵּין גִּינּוֹה וּבֵין קָלַח הוּא הַעִיר הַגְּדֹלָה: (יג) וּמַצְרַיִם יֵלֵד אֶת-לוֹדֵדִים וְאֶת-עַנְמִים וְאֶת-לֶהֱבִים וְאֶת-נַפְתָּחִים: (יד) וְאֶת-פְּתָרְסִים וְאֶת-כְּסִלְחִים אֲשֶׁר יֵצְאוּ מִשָּׁם פְּלִשְׁתִּים וְאֶת-כַּפְתָּרִים: ס (טו) וּכְנַעַן יֵלֵד אֶת-צִידֹן בְּכָרוֹ וְאֶת-חֵת: (טז) וְאֶת-הִיבּוּסִי וְאֶת-הָאֲמֹרִי וְאֶת הַגְּרַגְשִׁי: (יז) וְאֶת-הַחֲנִי וְאֶת-הָעֲרֹקִי וְאֶת-הַסִּינִי: (יח) וְאֶת-הָאֲרֹנְדִי וְאֶת-הַצְּמֵרִי וְאֶת-הַחֲמָתִי וְאֶת נַפְצוֹ מִשְׁפַּחַת הַכְּנַעֲנִי: (יט) וַיְהִי גִבּוֹל הַכְּנַעֲנִי מִצִּידֹן בְּאֶמְקֵה גְרָרָה עַד-עֵזָה בְּאֶמְקֵה סְדֵמָה וְעַמְרָה וְאֲדָמָה וְצַבִּים עַד-לְשַׁע: (כ) אֱלֹהֵי בְנֵי-חָם לְמִשְׁפַּחַתָּם לְלִשְׁנָתָם בְּאַרְצֵתָם בְּגוֹיָהֶם: ס

8. רש"י בראשית פרק י פסוק יד (פרשת נח)

וְאֶת-פְּתָרְסִים וְאֶת-כְּסִלְחִים אֲשֶׁר יֵצְאוּ מִשָּׁם פְּלִשְׁתִּים - משניהם יצאו, שהיו פתרסים ופסלחים מחליפין משכב נשותיהם אלו לאלו, ויצאו מהם פלשתים:

9. בראשית פרק טז פסוק א - ג (פרשת לך לך)

(א) וְשָׂרִי אֵשֶׁת אַבְרָם לֹא יָלְדָה לוֹ וַלֵּה שְׂפָתָהּ מִצְרַיִת וַשְׂמָהּ הַגֵּר: (ב) וַתֹּאמֶר שָׂרִי אֶל-אַבְרָם הִנֵּה-נָא עֲצָרְנִי ה' מִלְּדַת בִּיאָה אֶל-שְׂפָתַי אוֹלִי אֲבָנָה מִמֶּנָּה וַיִּשְׁמַע אַבְרָם לְקוֹל שָׂרִי: (ג) וַתִּלָּח שָׂרִי אֶשֶׁת-אַבְרָם אֶת-הַגֵּר הַמִּצְרַיִת שְׂפָתָהּ מִקֵּץ עֶשְׂרֵת שָׁנִים לְשִׁכְתָּה אַבְרָם בְּאַרְץ כְּנָעַן וַתִּתֵּן אֹתָהּ לְאַבְרָם אִישָׁה לּוֹ לְאִשָּׁה:

10. מלבי"ם בראשית פרק י פסוק יח (פרשת נח)

ואחר נפוצו משפחות הכנעני. ספר כי רבים ממשפחות הכנעני נפוצו וגלו ממקומם (כי פעל פוץ מנחי ע"ו מורה שנפוצ ע"י הכרח וגלות כמ"ש בפ"י הנ"ד), והוא מ"ש (דברים כ"ג) והעוים היושבים בחצרים עד עזה כפתורים היוצאים מכפתור השמידום וישבו תחתם, והעוים היו כנענים, וכן הפלשתים הורישו את הכנעני, כמ"ש (יהושע י"ג) מן השיחור אשר על פני מצרים ועד גבול עקרון צפונה לכנעני תחשב חמשת סרני פלשתים העזתי וגו' והעוים, וכן צידון היה לכנעני והפלשתים לקחו מידם, ושם ישבו משפחות הכנעני שנזכר פה ולא נחשבו במתנת הארץ שנתנה לאברהם (לקמן טו), ובזה נתקיימה קללת נח הראשונה עבד עבדים יהיה לאחיו שהוא לבני חם:

11. בראשית פרק יא פסוק כו - לב (פרשת נח)

(כו) וַיַּחֲיֵי-תֵרַח שְׁבַעִים שָׁנָה וַיּוֹלֵד אֶת-אַבְרָם אֶת-נְחֹר וְאֶת-הָרָן: (כז) וְאֶלֶה תּוֹלְדֵי תֵרַח תֵּרַח הַרְחֵל הוֹלִיד אֶת-אַבְרָם אֶת-נְחֹר וְאֶת-הָרָן וְהָרָן הוֹלִיד אֶת-לוֹט: (כח) גִּימַת הָרָן עַל-פְּנֵי תֵרַח אָבִיו בְּאַרְץ מוֹלְדָתוֹ בְּאֹר

כשָׁדִים: (כט) וַיִּקַּח אַבְרָם וְנַחֲשׁוּר לָהֶם נָשִׁים שָׁם אֲשֶׁת-אַבְרָם שָׂרִי וְשָׁם אֲשֶׁת-נַחֲשׁוּר מִלְכָּה בַת-הָרֶן אֲבִי-מִלְכָּה וְאֲבִי יִסְכָּה: (ל) וַתְּהִי שָׂרִי עֲקָרָה אֵין לָהּ וָלֵד: (לא) וַיִּקַּח תָּרַח אֶת-אַבְרָם בְּנוֹ וְאֶת-לֹוט בְּוֶהָרָן בְּנוֹ וְאֵת שָׂרִי כַלְתּוֹ אֲשֶׁת אַבְרָם בְּגֵן וַיֵּצְאוּ אֹתָם מֵאוּר כַּשְׁדִּים לְלֶכֶת אֶרֶץ כְּנָעַן וַיָּבֹאוּ עַד-חָרָן וַיִּשְׁבּוּ שָׁם: (לב) וַיְהִי וַיִּמְתָּרַח חֲמֵשׁ שָׁנִים וּמָתוּם שָׁנָה נִימַת תָּרַח בְּחָרָן: פ

12. בראשית פרק יד (פרשת לך לך)

(א) וַיְהִי בִימֵי אֲמֶרְפֶּל מֶלֶךְ-שֹׁנְעַר אַרְיֹז מֶלֶךְ אֶלְסַר כְּדָרְלֵעָמֶר מֶלֶךְ עֵילָם וַתְּדַעַל מֶלֶךְ גּוֹיִם: (ב) עָשׂוּ מִלְחָמָה אֶת-בְּרַעַל מֶלֶךְ סֹדֶם וְאֶת-בְּרַשַׁע מֶלֶךְ עַמְרָה שְׂנֵאָבוּ מֶלֶךְ אַדְמָה וְשַׁמְאֵל מֶלֶךְ צָבוּיִים וּמֶלֶךְ בְּלַע הַיֵּא-צָעֵר: (ג) כָּל-אֱלֹהֵי חִבְרוֹ אֶל-עַמְקַם הַשָּׂדִים הוּא יָם הַמֶּלַח: (ד) שְׁתַּיִם עָשְׂרָה שָׁנָה עָבְדוּ אֶת-כְּדָרְלֵעָמֶר וּשְׁלֹשׁ-עֶשְׂרֵה שָׁנָה מְרָדוּ: (ה) וּבְאַרְבַּע עָשְׂרֵה שָׁנָה בָּא כְּדָרְלֵעָמֶר וְהַמְּלָכִים אֲשֶׁר אִתּוֹ וַיָּבֹאוּ אֶת-רָפָאִים בְּעֶשְׂתֵּרֶת קַרְנָיִם וְאֶת-הַיּוֹזִיזִים בָּהֶם וְאֵת הָאֵימִים בְּשָׁנָה קַרְיָתִים: (ו) וְאֶת-הַחֲרִי בְּהַרְרָם שִׁעִיר עַד אֵיל פְּאָרָן אֲשֶׁר עַל-הַמְּדַבָּר: (ז) וַיִּשְׁבּוּ וַיָּבֹאוּ אֶל-עֵיִן מִשְׁפָּט הוּא קָדָשׁ וַיָּבֹאוּ אֶת-כָּל-שְׂדֵה הָעַמְלָקִי וְגַם אֶת-הָאֵמֹרִי הַיֵּשֵׁב בְּחַצְצוֹן תְּמָר: (ח) וַיֵּצֵא מֶלֶךְ-סֹדֶם וּמֶלֶךְ עַמְרָה וּמֶלֶךְ אַדְמָה וּמֶלֶךְ צָבוּיִים וּמֶלֶךְ בְּלַע הוּא-צָעֵר וַיַּעֲרְכוּ אֹתָם מִלְחָמָה בְּעַמְקַם הַשָּׂדִים: (ט) אֵת כְּדָרְלֵעָמֶר מֶלֶךְ עֵילָם וַתְּדַעַל מֶלֶךְ גּוֹיִם וְאֲמֶרְפֶּל מֶלֶךְ שֹׁנְעַר וְאַרְיֹז מֶלֶךְ אֶלְסַר אַרְבַּעַה מְלָכִים אֶת-הַחֲמִשָּׁה: (י) וַעַמְקַם הַשָּׂדִים בְּאַרְתַּ בְּאַרְתַּ חֲמָר וַיִּגְסּוּ מֶלֶךְ-סֹדֶם וַעַמְרָה וַיַּפְּלוּ-שָׁמָּה וְהַנְּשָׂאָרִים תָּרַה גָּסוּ: (יא) וַיִּקְחוּ אֶת-כָּל-רֶכֶשׁ סֹדֶם וַעַמְרָה וְאֶת-כָּל-אֲכָלָם וַיִּלְכוּ: (יב) וַיִּקְחוּ אֶת-לֹוט וְאֶת-רֶכֶשׁוֹ בְּוֶהָרָתִי אַבְרָם וַיִּלְכוּ וְהוּא יֹשֵׁב בְּסֹדֶם: (יג) וַיָּבֹא הַפְּלִיט וַיִּגָּד לְאַבְרָם הָעֵבֶרִי וְהוּא שָׁכֵן בְּאֵלְנֵי מִמְרָא הָאֵמֹרִי אַחִי אֲשַׁפֵּל וְאַחִי עֲנָר וְהֵם בַּעֲלֵי בְרִיתִי אַבְרָם: (יד) וַיִּשְׁמַע אַבְרָם כִּי נִשְׁבָּה אַחִיו וַיִּרַק אֶת-חַנְיָכִיו וַיִּלְחֵץ בֵּיתוֹ שְׂמֵנָה עֶשֶׂר וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת וַיִּרְדָּף עַד-דָּוָן: (טו) וַיַּחֲלַק עֲלֵיהֶם לַיְלָה הוּא וְעַבְדָּיו וַיִּכְּסוּ וַיִּרְדְּפֵם עַד-חֹזֶכָּה אֲשֶׁר מִשְׁמָאל לְדַמְשֶׁק: (טז) וַיָּשֻׁב אֵת כָּל-הָרֶכֶשׁ וְגַם אֶת-לֹוט אַחִיו וּרְכֻשׁוֹ הַיָּשִׁיב וְגַם אֶת-הַנְּשִׁימ וְאֶת-הַנְּעָמִים: (יז) וַיֵּצֵא מֶלֶךְ-סֹדֶם לְקִרְאָתוֹ אַחֲרֵי שׁוּבוֹ מִהַפּוֹת אֶת-כְּדָרְלֵעָמֶר וְאֶת-הַמְּלָכִים אֲשֶׁר אִתּוֹ אֶל-עַמְקַם שְׂדֵה הוּא עַמְקַם הַמֶּלֶךְ: (יח) וּמִלְפִי-צִדְקַת מֶלֶךְ שְׁלֹם הוֹצִיא לָתֵם וַיִּגְדּוּ וְהוּא כָּהֵן לְאֵל עֵלְיוֹן: (יט) וַיִּבְרַכְהוּ וַיֹּאמֶר בְּרוּךְ אַבְרָם לְאֵל עֵלְיוֹן קִנְיָה שְׁמִים וְאַרְצֵי: (כ) וּבְרוּךְ אֵל עֵלְיוֹן אֲשֶׁר-מָגֵן צָרִיף בְּיָדוֹ וַיִּתְּנוּ-לוֹ מַעֲשֶׂר מִכָּל: (כא) וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ-סֹדֶם אֶל-אַבְרָם תּוֹנֵי הַנְּפֹשׁ וְהַרְכָּשׁ קַח-לָךְ: (כב) וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֶל-מֶלֶךְ סֹדֶם הֲרַמְתִּי יָדִי אֶל-הָאֵל עֵלְיוֹן קִנְיָה שְׁמִים וְאַרְצֵי: (כג) אִם-מַחֲוִיט וְעַד שְׂרוּף-נֹעַל וְאִם-אֶקַּח מִכָּל-אֲשֶׁר-לָךְ וְלֹא תֹאמַר אֲנִי הִעֲשִׂרְתִּי אֶת-אַבְרָם: (כד) בְּלַעֲדֵי רַק אֲשֶׁר אֶכְלוּ הַנְּעָרִים וְחִלְקֵי הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הִלְכוּ אִתִּי עֲנָר אֲשַׁפֵּל וּמִמְרָא הֵם יִקְחוּ חִלְקָם: ס

13. בראשית פרק יא פסוק א - ב (פרשת נח)

(א) וַיְהִי כֹל-הָאָרֶץ שְׁפָה אֶחָת וּדְבָרִים אֶחָדִים: (ב) וַיְהִי בְּנִסְעָם מִקְדָּם וַיִּמְצְאוּ בְּקַעָה בְּאַרְצֵי שֹׁנְעַר וַיִּשְׁבּוּ שָׁם:

14. רש"י בראשית פרק יד פסוק א (פרשת לך לך)

(א) אמרפל - הוא נמרוד שאמר לאברהם פול לתוך כבשן האש: מלך גוים - מקום יש ששמו גוים, על שם שנתקבצו שמה מכמה אומות ומקומות והמליכו איש עליהם ושמו תדעל:

15. תלמוד בבלי מסכת עירובין דף נג עמוד א

ויהי בימי אמרפל, רב ושמואל; חד אמר: נמרוד שמו, ולמה נקרא שמו אמרפל - שאמר והפיל לאברהם אבינו בתוך כבשן האש, וחד אמר: אמרפל שמו, ולמה נקרא שמו נמרוד שהמריד את כל העולם כולו עליו במלכותו.

16. מהרש"א [חדושי אגדות] מסכת עירובין דף נג עמוד א

נמרוד שמו כו' בפ' לך לך פירש הרא"ם שהביאם לומר הוא נמרוד הוא אמרפל ואחד שם העצם ואחד שם התואר דכתיב בנמרוד ותהי ראשית ממלכתו וגו' בארץ שנער וכתיב ויהי בימי אמרפל מלך שנער כו' ע"ש ואין זה מוכרח דאיכא למימר שאחר שמת נמרוד במלכותו בשנער מלך אח"כ שם אמרפל אבל הנראה לפי שאמר הכתוב בנמרוד הוא החל להיות גבור ציד וגו' שפי' שהוא היה המתחיל ללחום מלחמות בעולם והכתוב לא בא לסתום אלא לפרש וכיון שמלחמה הראשונה שנזכרה בתורה היא מלחמת ד' מלכים וכדאמרינן בתנחומא חרב פתחו רשעים אלו ד' מלכים אמרפל כו' שעדיין לא היה מלחמה בעולם באו ופתחו חרב כו' והמתחיל בהם היה אמרפל כדכתיב ויהי בימי אמרפל נמצא דנמרוד ע"כ הוא אמרפל שהתחיל במלחמה וא' שם העצם והא' שם התואר למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה ודו"ק:

17. אילת השחר בראשית פרק יז פסוק א (פרשת לך לך)

(א) ויהי בימי אמרפל. פרש"י הוא נמרוד שאמר לאברהם פול לתוך כבשן האש. הלשון פול משמע שאמר לאברהם ליפול בעצמו, אבל בעירובין (נ"ג א') כתוב שאמר והפיל לאברהם אבינו, וכ"כ התרגום יב"ע (ומשמע שהכבשן הי' חפירה במקום נמוך, ועי' רש"י בספר דניאל ג' כ"ו), ובגמ' שם נחלקו רב ושמואל אם נמרוד שמו ונקרא אמרפל ע"ש שאמר והפיל את אברהם, או שאמרפל שמו ונקרא נמרוד לפי שהמריד את כל העולם (ובמד"ר מ"ב ד' כתוב ג' שמות נקראו לו כוש נמרוד ואמרפל), ומדנקרא שמו ע"ש זה כנראה שזה מעשה עיקרי שעשה בחייו, ומסתבר דבתורה הם נקראים בשמות אלו ע"ש מעשיהם אבל אנשים לא קראו להם כך (וכן שמות המלכים הכתובים להלן פסוק ב' שפרש"י טעמי שמותיהם, יתכן שלא נקראו כך בפי אנשים):

18. מדרש אגדה (בובר) בראשית פרק יז פסוק ב (פרשת לך לך)

[ב] את ברע מלך סדום. שכל ימיו היה ברע: ואת ברשע. שכל ימיו היה ברשע: שנאב מלך אדמה. שהיה שונא לאבינו שבשמים: ושמאבר. שאמר מי יתן לי אבר ואעלה ואשב לי ברקיע ואעשה לי שם: בלע. שהיה ראויה שתבלע דיוריה אלא היא צוער:

19. פסיקתא זוטרתיא (לקח טוב) בראשית פרק יז פסוק ב (פרשת לך לך)

(ב) עשו מלחמה את ברע מלך סדום. ר' מאיר היה דורש שמות, ברע שהוא בן רע, ברשע שהוא בן רשע, שנאב שהיה שונא ממון, שמאבר שהיה פורח ומביא ממון, ומלך בלע הוא צוער, שנתבלעו דיוריה:

20. כתר יונתן בראשית פרק יז פסוק ב (פרשת לך לך)

(ב) עשו מלחמה עם ברע שמעשיו ברוע מלך של סדום, ועם ברשע שמעשיו ברשע, מלך של עמורה שנאב שאפילו לאביו היה שונא, מלך של אדמה ושמאבר שמחבל איבריו לזנות, מלך של צבאים ומלך של עיר שבולעת יושביה היא זוער:

21. רש"י בראשית פרק יז פסוק ב (פרשת לך לך)

ברע - רע לשמים ורע לבריות: ברשע - שנתעלה ברשעו: שנאב - שונא אביו שבשמים: שמאבר - שם אבר לעוף ולקפוץ ולמרוד בהקב"ה: בלע - שם העיר:

22. ר' חיים פלטיאל בראשית פרק יז פסוק ב (פרשת לך לך)

(ב) עשו מלחמה. וא"ת למה נתעוררו אילו על אילו למלחמה, לפי שהם היו בני שם וכדר לעומר וחבריו היו בני חם ונח נתנם להם לעבדים לכך מרדו בו לפיכך יצאו עליהם למלחמה לפי שהם היו בני שם וכדר [עומר רצה] להכניס לעבדו.

23. בראשית פרק יז פסוק כב (פרשת נח)

(כב) בְּנֵי שָׁם עִילָם וְאַשּׁוּר וְאַרְפַּכְשָׁד וְלֹד וְאַרְחָם:

24. רד"ק בראשית פרק יד פסוק ג (פרשת לך לך)

הוא ים המלח - העמק שהוא היה סמוך לים המלח, או הוא עצמו נעשה אחר כך ים, והוא הנקרא היום ים המלח והוא גבול ארץ ישראל כמו שכתוב בגבולים:

25. גור אריה בראשית פרק יד פסוק ג (פרשת לך לך)

(ג) מדרש אגדה וכו'. לפי שקשה לשון "הוא ים המלח" משמע שעמק השדים עצמו הוא ים המלח, ולפיכך צריך לומר שנתבקעו וכו':

26. רש"ר הירש בראשית פרק יד פסוק ג (פרשת לך לך)

שָׂדִים משורש "שדד"; השידוד הוא אחת מעבודות השדה, האחרונה שלפני הזריעה (עי' ישעיה כח, כד). היתה זו אפוא בקעה, ששדות מרובים מצויים בה, והיא מפוצלת לשדות שדות. נוסף על כך היו שם בארות חמר ("בארות", לא "בורות"); כביכול, החמר היה נובע ממעמקי תהום; לא היו חופרים את החמר, אלא היו דולים אותו! ובארות החמר מילאו את הסביבה כולה מכאן, שמלכי הכיכר השכילו לבחור את הקרקע; צבא קטן הבקי בתנאי הקרקע יכול לעמוד שם בפני המונים רבים, אפילו עולים הם עליו במניין ובכשרון; מכל מקום, בקיאותם בתנאי הקרקע הקנתה להם יתרון ברור. אילו היו אנשי סדום מוכשרים ואמיצים, ולא רק עשירים ויהירים, היתה בחירתם מוצלחת. אולם, הם לא יכלו לעמוד בפני אויביהם. הם נסו דחופים ובהולים, עד שנפלו בעצמם לבארות החמר, הידועות להם יפה.

27. רש"י בראשית פרק יד פסוק י (פרשת לך לך)

(י) בארת חמר - בארות הרבה היו שם שנוטלין משם אדמה לטיט של בנין. ומדרש אגדה שהיה הטיט מוגבל בהם, ונעשה נס למלך סדום שיצא משם, לפי שהיו באומות מקצתן שלא היו מאמינין שניצל אברהם מאור כשדים מכבשן האש, וכיון שיצא זה מן החמר האמינו באברהם למפרע:

28. חזקוני בראשית פרק יד פסוק י (פרשת לך לך)

ויפלו שמה מרצונם נפלו להחבא שם למלט נפשם והוא לשון על פני כל אחיו נפל שהרי הבארת הנזכרים לא שהיו מלאים טיט לח אלא על שם שמוציאין מהן אדמה לעשות טיט.

29. הדר זקנים בראשית פרק יד פסוק י (פרשת לך לך)

(י) ויפלו שמה. פי' ה"ר יוסף בכור שור ויפלו ויחננו כמו על פני כל אחיו נפל שהוא כמו שכן. נסו ונתחבאו שם באותן בארות העשויים במערות ליטול עפר מתוכם לחומר:

30. בראשית רבה (וילנא) פרשה מב סימן ב (פרשת לך לך)

אמר רבי אבון בשם שפתח בארבע מלכיות, כך אינו חותם אלא בארבע מלכיות, (בראשית יד, ט): את קְדָרְלֶעֶמֶר מֶלֶךְ עֵילָם וְתַדְעֵל מֶלֶךְ גּוֹזִים וְאַמְרָפֶל מֶלֶךְ שְׁנַעַר וְאַרְיֹוֹד מֶלֶךְ אֶלְסָר, כך אינו חותם אלא בארבע מלכיות, מלכות בבל, ומלכות מדי, ומלכות יון, ומלכות אדום. רבי פינחס בשם רבי איבו פתח (מיכה ד, יב): והמה לא ידעו מחשבות ה' ולא הבינו עצתו פי קבצם כעמיר גרנה, למה (בראשית יד, ג): כל אלה תקברו אל עמק השדים, כדי שיבואו ויפלו בידי אברהם, הַדָּא הוּא דְכְתִיב וַיְהִי בַיּוֹם אֲמָרְפֶּל וְגו'.

31. רמב"ן בראשית פרק יד פסוק א (פרשת לך לך)

ויהי בימי אמרפל מלך שנער - המעשה הזה אירע לאברהם להורות כי ארבע מלכיות תעמודנה למשול בעולם ובסוף יתגברו בניו עליהם ויפלו כלם בידם, וישיבו כל שבותם ורכושם. והיה הראשון מהם מלך בבל, כי כן העתיד, כדכתיב (דניאל ב לח) אנת הוא רישא די דהבא. ואולי "אלסר" שם עיר במדי או בפרס. "ועילים", בעיר ההיא המלך מלך יון, הוא המלך הראשון, ומשם נתפשט מלכותו כשנצח דריוש. וכבר הזכירו זה רבותינו (ע"ז י א) רבי יוסי אומר שש שנים מלכו בעילים, ואחר כך נתפשטה מלכותם בכל העולם כולו. "ומלך גוים" המלך על עמים שונים אשר שמוהו עליהם לראש ולקצין, רמז למלך רומי אשר המלך על עיר מקובצת מעמים רבים, כיתים ואדום ויתר גוים: וכך אמרו בבראשית רבה (מב ב) אמר רבי אבין, כשם שפתח בארבע מלכיות, כך אינו חותם אלא בארבע מלכיות וכו'. ושם

עוד (מב ד, בשינוי לשון) ויהי בימי אמרפל מלך שנער, זו בבל. אריוך מלך אלסר, זו מדי, כדרלעומר מלך עילם, זו יון, ותדעל מלך גוים, זו מלכות אדום שהיא מכתבת טירוניא מכל אומות העולם:

32. רבינו בחיי בראשית פרק יד פסוק א (פרשת לך לך)

ובמדרש: (ב"ר מב, ז) ארבעה מלכים אלו כנגד ארבעה מלכויות שעתידין להשתעבד בישראל: שנער, זה מלך בבל, שנאמר: (דניאל ב, לח) "אנת הוא רישא די דהבא". אלסר, זו מלכות מדי, כי אלסר הוא עיר במדי או בפרס, ומלך עילם, זה יון, שכן דרשו רז"ל (ע"ז י א) במלכות יון: שש שנים מלכו בעילם ואח"כ נתפשטה מלכותם בכל העולם. מלך גוים, זה מלכות אדום, שהומלך על עמים רבים שונים אשר מנוהו עליהם לראש ולקצין, והוא מלך רומי שהיא עיר מקובצת מעמים רבים, כתים ויתר גוים. והכונה במדרש הזה, כי כשם שהתגבר אברהם על ד' מלכים אלו ונצח אותם ונפלו בידו, כן לעתיד לבא עתידים ד' מלכויות שיפלו ביד זרעו, וזרעו ינצחום.

33. משיבת נפש בראשית פרק יד פסוק א (פרשת לך לך)

(א) ויהי בימי אמרפל. הסיפור שבא בעניין ארבעה מלכים וחמשה לעוררנו על מדה טובה, המקרב קרוביו אפילו שאינם מהוגנים, שהרי תמצא שאברהם גידל את לוט ונתעשר בגללו. כמו שהעיד הכתוב וגם ללוט ההולך את אברם היה צאן ובקר, ופירש"י מי גרם ללוט הילוכו עם אברהם. וכשאמר לו אברהם הפרד נא מעלי, ונתן לו ברירה מן הנכון שהיה לו לומר לאברם תברור אתה מימין או משמאל, ולא עשה כ"א בירר לו הטוב בעינו. והנה נמצא בהוה מבני אדם שהיו מסלקים [עצמן] ממנו לעת דחקו ובפרט כי נשתנה לגרועותא שנקרא רשע, מ"מ משלימות אברהם לא העלים עין מקרוביו בעת צרכם ומסר נפשו לרדוף אחרי המלכים באוכלסין מועטין. ונלמוד ממנו שלא להעלים איש את עינו משאר בשרו לעת צרתו, והיא מצוה גדולה ומדה טובה כמו שמצינו פ' הבא על יבמתו או המקרב קרוביו או המלוה סלע לעני בעת דוחקו והנושא בת אחותו עליו הכתוב אומר אז תקרא וה' יענה, ושמענין שמשוה [המקרב קרוביו] למלוה לעני בשעת דוחקו שבלי ספק מצוה גדולה.

34. רש"ר הירש בראשית פרק יד פסוק א (פרשת לך לך)

הרי לפנינו הסיפור ההיסטורי הראשון על מלכים ומלחמותיהם. נתבונן במציאות, המתוארת כאן - למען ניטיב להבין את תפקידו של אברהם ועמו.

השיטה שהחלה עם נמרוד הקדימה להבשיל פרי. הן דור הפלגה היה בימי נעוריו של אברהם. אז מינה נמרוד את עצמו למלך. אמנם, הוא עצמו איננו קרוי מלך, אך הוא נהג בטכסיסי מלכות: "ותהי ראשית ממלכתו" וגו' (בראשית י, י). וזו היתה שיטתו: הוא ניצל לרעה את כוחות האומה - לצורך מטרתו שלו; והוא הקריב את אושר הפרט - על מזבח הכבוד הלאומי. שיטה זו כבר היתה כאן מפותחת מאד. אין כאן תולדות האומות, אלא דברי ימי המלכים. ובכיכר הירדן הקטנה שלטו חמשה מלכים! הרי כאן ראשית המלכות. לכל עיר - מלך משלה. וכן אתה מוצא לאחר מכן בימי יהושע בן נון: שלושים ואחד מלכים בארץ ישראל הקטנה! המלכים האחרים היו חשובים יותר, והם שלטו על ארצות ומחוזות; כך - מלך שנער - בבל, מלך עילם - מדי וגם מלך גויים, ששמה מעיד על גויים רבים. הארצות הידועות יותר - בבל ומדי - רחוקות שתיהן מארץ ישראל; ואף על פי כן היו מלכי ארץ ישראל משועבדים לכדרלעומר במשך שנים עשרה שנה. כדרלעומר כבר היה מלך מלכים.

כבר עמדנו על הוראת שורש "מלך" - על פי קרבת המלה עם "מלק" ו"נמלק" בארמית: המלך הוא "ראש" לבני עמו ודואג את דאגותיהם (ראה לעיל י, י); ועל פי זה נסינו להבין את המושג היהודי של המלכות. נראה עתה, איך התפתחו הדברים במציאות - בערי הכיכר העשירות. כל עיר היתה זקוקה למלך משלה. ייתכן, שהשפע והעושר גרמו לכך. יש אומה המתרשלת לחשוב, והיא מטילה את דאגותיה על ראש המלך; דבר זה מצוי בייחוד - אם היחידים טרודים בדאגתם לעצמם. אומה הרודפת

נוחיות ועושר ומתעלמת מצרכי הכלל, תוותר ברצון על זכויות וממון - ובלבד שתהיה "פטורה מלחשוב". זאת ועוד: קשה להיות מלך על עם עני. מי שאין לו כלום בהווה וסיכויים מועטים נשקפים לו לעתיד - קשה להפחידו וקשה לפתותו. כך נבין, שכל עיר קטנה בכיכר העשירה היה לה מלך משלה; כך פטרו את עצמם מעול המחשבה והדאגה לצרכי הכלל. ומאידך, גם מלכים אלה היו משועבדים למלך עז מן החוץ - כולם "עבדי עבדים", כחזונו של נח על עם בני חם! ברצון נתנו מס שנתי כדי לקנות בו השקט ובטחון - ובלבד שיוכלו לאכול ולשתות ולנהוג בגינוני מלכות.

גם מבחינה אחרת יש חשיבות למאורע הזה, וכבר העירו על כך חכמינו: בדרך הראשון של ההיסטוריה המדינית נזכרו ארבע מלכויות; וכן אתה מוצא לאחר מכן - במהלך הכללי של ההיסטוריה העולמית: אף היא מתחלקת לארבע מלכויות; וסופן שייפלו בידי המלך המשיח, המנצח בעוז ה'. לפחות שני שמות של ארבע מלכויות העולם נזכרו בפרשה זו: בבל (שנער) ומדי (עילם). אמור מעתה: כבר בתקופה הקדומה ביותר היו שני אלה עורכים מסעות כיבוש לארץ ישראל וסביבותיה; וארץ ישראל נכבשה בידיהם כבר אז (עי' בראשית רבה מב, ב).

אמת כללית נודעה כאן לאברהם אבינו: השפע מביא שעבוד לאומות - כלפי פנים וכלפי חוץ. לכל אומה הרי הוא אומר: אל תקרא "חרות", אלא "חרות", אין חרות פנימית וחיצונית אלא תחת שלטון החוק המוסרי (עי' לעיל ט, כז). אולם, עובדה נוספת נודעה כאן לאברהם, והיא נוגעת לעמו בייחוד. הארץ שדר בה הובטחה לעמו; והנסיון הראשון שנתנסה בו עליה היה: רעב, והנסיון השני: מלחמה! אין הארץ משפיעה בעצם טבעה - לא שגשוג טבעי ולא עצמאות מדינית. משתי הבחינות האלה הרי היא הניגוד הגמור למצרים. יכול ארצה תלוי ברחמי שמים; ומצבה המדיני גרם לה, שלא יכלה לעמוד בפני כל כובש. ארץ ישראל כשהיא לעצמה מופקרת לרעב ולתלות מדינית. ארץ ישראל היא "בטבור הארץ", היא מקום המפגש של אירופה, אסיה ואפריקה; וכל המלחמות הגדולות שזעזעו את העולם פגעו בה פגיעות קשות. ודוקא משום כך היא נבחרה. אילו זכו ישראל, היו בונים חיי קודש בארץ הזאת; כובש לא היה מעז לקרב לגבולם; שלוש פעמים בשנה היו גבולות הארץ מופקרים לכל אויב - אך איש לא היה חומד את ארצם; כל מלכויות העולם היו נלחמות זו בזו ועוברות על פני הארץ; אך חרב לא היתה עוברת בארצם (עי' ויקרא כו, ו) - הפורחת מכל ומחוסרת מגן מכל; וכל אומות העולם היו רואות עין בעין: "ה' שמה!" אלהים משגב לציון, ישועתו היא חומות וחל: "אלהים בארמנותיה נודע למשגב" (תהלים מח, ד), "ישועה ישית חומות וחל" (ישעיה כו, א). וכל הבטחות הנביאים לעתיד לבוא היו מתקיימות זה אלפים בשנים; ציון היתה אור לגויים, והעמים היו אומרים: "נלכה עמכם כי שמענו אלהים עמכם" (זכריה ח, כג).

עתידים ישראל להתיישב בסביבות מקום הקבר של סדום ועמורה; והמאורע הזה הוא אזהרה גדולה להם: השפע והמותרות הם אויבי החירות - אם אין חיסון מפני סכנתם. ישראל לא יזכו בחירות ובעצמאות בשבתם בארץ הזאת, - אלא אם כן יתמסרו לתורה בכל מאודם. ארץ עשירה, "זבת חלב ודבש", מגדלת אוכלוסין חלשים; ורק כניעה לעול התורה היא ערובה לחירות ועצמאות. חותמת השלטון של התורה טבועה על החקלאות בארץ ישראל (כלאים); וחומרה יתרה נוהגת בעבודת הכרם, המייצגת את השפע והמותרות (כלאי הכרם, איסור הנאה). אזהרה גדולה בכל מקום ובכל זמן: אין שגשוג לישראל אלא על אדמת התורה; ישראל יאבד מבחינה טבעית וחברתית, אם יפרוק מעליו את עול התורה. והיתה זו חויה גדולה לאברהם. חמשת המלכים נכנעו ועבדו את כדרלעומר; בסופו של דבר מרדו בו - ואין ספק שהיו חזקים, שכן כדרלעומר נאלץ לצרף בעלי ברית כדי לחזור ולהכניע אותם - והם הובסו. ועתה עלה בידי אברהם, הוא לבדו עם אנשי ביתו, להכניע בעזרת ה' את מלך המלכים! אברהם חוזר וכובש את הארץ, פשוטו כמשמעו. הוא רודף את כדרלעומר, עורך מסע כמעט בכל הארץ - מחברון ועד דמשק - מגרש אותם ומשחרר את הארץ. הבטחת ה' מתגשמת לעיניו פשוטה כמשמעה: "לך אתננה".

וכך רואים גם הנביאים בחזונום: ארבע מלכיות כובשות את העולם, וגם ארץ ישראל נופלת בידיהם, - אך עם ישראל יתגבר על כולם, ובעזרת ה' הוא יגבור על העולם.

35. בראשית פרק יז (פרשת לך לך)

(א) ויהי אברהם בן-תשעים שנה ותשע שנים ויבא ה' אל-אברהם ויאמר אליו אני-אל שדי התהלך לפני והנה תמים: (ב) ואמנה בריתי ביני ובינה וארבה אותה במאד מאד: (ג) ויפל אברהם על-פניו וידבר אתו אלהים לאמר: (ד) אני הגה בריתי אתה והלית לאב המון גוים: (ה) ולא-יקרא עוד את-שמי אברהם והנה שמי אברהם פי אבי-המון גוים נתתיה: (ו) והפרתי אתה במאד מאד ונתתיה לגוים ומלכים ממך יצאו: (ז) והקמתי את-בריתי ביני ובינה ובין ורעה אתה לדרתם לברית עולם להיות לה לאלהים ולזרעה אתה: (ח) ונתתי לה ולזרעה אתה אתה ארץ מגרית את כלי-ארץ כנעו לאחזת עולם והייתי להם לאלהים: (ט) ויאמר אלהים אל-אברהם ואתה את-בריתי תשמר אתה ורעה אתה לדרתם: (י) ואת בריתי אשר תשמרו ביני וביניכם ובין ורעה אתה המול לכם כלי-זכר: (יא) ונמלתם את בשר ערלתכם והנה לאות ברית ביני וביניכם: (יב) וכן-שמנת ימים ימול לכם כלי-זכר לדרתיכם לילד בית ומקנת-כסף מפל כן-זכר אשר לא מזרעה הוא: (יג) המולו ימול יליד ביתך ומקנת כסף והיתה בריתי בבשרכם לברית עולם: (יד) ועלו זכר אשר לא-ימול את-בשר ערלתו ונכרתה הגפש שהוא מעמיה את-בריתי הפר: (טו) ויאמר אלהים אל-אברהם שרי אשתך לא-תקרא את-שמה שרי כי שרה שמה: (טז) וברכתי אתה וגם נתתי ממנה לך בן וברכתיה והיתה לגוים מלכי עמים ממנה יהיו: (יז) ויפל אברהם על-פניו ויצחק ויאמר בלבו הלא מזה-שנה יולד ואם-שרה הבת-תשעים שנה תלד: (יח) ויאמר אברהם אל-האלהים לוי ישמעאל יתנה לפני: (יט) ויאמר אלהים אבל שרה אשתך ילדת לך בן וקראת את-שמו יצחק והקמתי את-בריתי אתו לברית עולם לזרעו אתה: (כ) ולישמעאל שמעתיך הגה ברכתי אתו והפריתי אתו והרביתי אתו במאד מאד שנים-עשר נשיאם יוליד ונתתיו לגוי גדול: (כא) ואת-בריתי אקים את-יצחק אשר תלד לך שרה למועד הזה בשנה האחרת: (כב) ויכל לדבר אתו ויעל אלהים מעל אברהם:

36. בראשית פרק לה פסוק ט - יג (פרשת וישלח)

(ט) ויבא אלהים אלי-יעקב עוד בבאו מפנון ארם ויברך אתו: (י) ויאמר-לו אלהים שמיך יעקב לא-יקרא שמיך עוד יעקב כי אם-ישראל יתנה שמיך ויקרא את-שמו ישראל: (יא) ויאמר לו אלהים אני אל שדי פרה ורבה גוי וקתל גוים יתנה ממך ומלכים מחלציה יצאו: (יב) ואתה-ארץ אשר נתתי לאברהם וליצחק לך אתנה ולזרעה אתה אתה ארץ: (יג) ויעל מעליו אלהים במקום אשר-דבר אתו:

37. בראשית פרק לד (פרשת וישלח)

(א) ומצא דינה בת-לאה אשר ילדה ליעקב לראות בבנות הארץ: (ב) ויבא אתה שכם בן-חמור החני נשיא הארץ ויקח אתה וישכב אתה ויענה: (ג) ויענו בני-יעקב את-שכם ואת-חמור אביו במרמה וידברו אשר טמא את דינה אחתם: (ד) ויאמרו אליהם לא נוכל לעשות הדבר הזה לתת את-אחתינו לאיש אשר-לו ערלה כי-חרפה הוא לנו: (ה) אד-בזאת נאות לכם אם תהיו כמנו להמל לכם כלי-זכר: (ז) ונתנו את-בנותינו לך ואת-בנותיכם נקח-לנו וישכנו אתכם והינינו לעם אחד: (ח) ואם-לא תשמעו אלינו להמול ולקחנו את-בנותנו והלכנו: (ט) וייטבו דבריהם בעיני חמור ובעיני שכם בן-חמור: (י) ולא-אתר הנער לעשות הדבר כי חפץ בבת-יעקב והוא נכבד מפל בית אביו: (כ) ויבא חמור ושכם בנו אל-שער עירם וידברו אל-אנשי עירם לאמר: (כא) האנשים האלה שלמים הם אתנו וישכנו בארץ ויסתרו אתה והארץ הגה רחבת-ידיים לפניכם את-בנותם נקח-לנו לנשים ואת-בנותינו נתן להם: (כב) אד-בזאת יאתו לנו האנשים לישבת אתנו להיות לעם אחד בהמול לנו כלי-זכר כפאר שר הם נמלים: (כג) מקנהם וקנינם וכל-בהמתם הלא לנו הם אד נאותה להם וישכנו אתנו: (כד) וישמעו אל-חמור ואל-שכם בנו כלי-יצאי שער עירו וימלו כלי-זכר כלי-יצאי שער עירו: (כה) ויהי ביום השלישי בהיותם כאבים ויקחו שני-בני-יעקב שמעון ולוי אחי דינה איש חרב ויבאו על-העיר בטח ויהרגו כלי-זכר: (כו) ואת-חמור ואת-שכם בנו

הָרָגוּ לַפִּי־קָרֵב וַיִּקְחוּ אֶת־דִּינָה מִבֵּית שָׁכֵם וַיֵּצְאוּ: (כז) בְּנֵי יַעֲקֹב בָּאוּ עַל־הַחֲלָלִים וַיִּבְזוּ הָעִיר אֲשֶׁר טָמְאוּ אַחֲתָם: (כח) אֶת־צֹאֲנָם וְאֶת־בְּקָרָם וְאֶת־חֲמֹרֵיהֶם וְאֶת אֲשֶׁר־בְּעִיר וְאֶת־אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה לָקְחוּ: (כט) וְאֶת־כָּל־חֵילָם וְאֶת־כָּל־טַפָּם וְאֶת־נְשֵׁיהֶם שָׁבוּ וַיִּבְזוּ וְאֶת כָּל־אֲשֶׁר בַּבַּיִת: (ל) וַיֵּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־שָׁמְעוֹן וְאֶל־לוֹי עֲכַרְתֶּם אִתִּי לְהַבְאִישְׁנִי בַיָּשָׁב הָאָרֶץ בְּפָנַעֲנִי וּבִפְרֹזִי וְאֲנִי מֵתִי מִסָּפֵר וְנֹאֲסָפוּ עָלַי וְהַכּוֹנִי וְנִשְׁמַדְתִּי אֲנִי וּבֵיתִי: (לא) וַיֵּאמְרוּ הַכּוֹזְנֵה יַעֲשֶׂה אֶת־אַחֲתָנוּ:

38. תרגום המיוחס ליונתן - תורה בראשית פרק לד פסוק לא (פרשת וישלח)

עָנָן שָׁמְעוֹן וְלוֹי לֹא יָאִי לְמַהְוֵי מִתְאַמֵּר בְּכַנְיֻשְׁתֵּיהוֹן דִּישְׂרָאֵל עַרְלָאִין סְאִיבוּ לְבַתּוּלְתָא וּפְלַחֵי צַלְמִין טְנִיפוּ לְבַרְתֵּיהַ דְּיַעֲקֹב אֶלְהִין פְּדִין יָאִי לְמַהְוֵי מִתְאַמֵּר עַרְלָאִין אֶתְקַטְּלוּ בְּגִין בְּתוּלְתָא וּפְלַחֵי צַלְמִין בְּגִין בְּרַתֵּיהַ דְּיַעֲקֹב וְלֹא יִהְיוּ שָׁכֵם בְּרַחֲמֵיהֶם מְלַגְלַג בְּמִילֵיהַ עֲלָנָא וְכִאִיתָא מְטַעֲנִיא נְפֻקַת בְּרָה דְלִית לָהּ תְּבוּעָה יַעֲבִיד יַת אַחְמֵן אִין לֹא עֲבַדְנָא יַת פְּתַגְמָא הַדִּין:

39. כתר יונתן בראשית פרק לד פסוק לא (פרשת וישלח)

ענו שמעון ולוי לא יאה להיות נאמר באסיפותיהם [בכנסיותיהם] של ישראל ערלים טמאו לבתולה ועובדי צלמים טנפו לבתו של יעקב אלא כך יאה להיות נאמר ערלים נהרגו בעבור בתולה ועובדי צלמים בעבור ביתו של יעקב ולא יהיה שכם בן חמור מלגלג במילותיו עלינו, וכאשה זונה יצאה בת שאין לה תובע יעשה את אחותנו, אם לא עשינו את הדבר הזה:

40. בראשית פרק יז פסוק כד - כז (פרשת לך לך)

(כד) וְאֶבְרָהָם בְּנֵי־תַשְׁעִים וַתֵּשַׁע שָׁנָה בְּהַמְלוֹ בְּשָׁר עַרְלָתוֹ: (כה) וַיִּשְׁמַעְאֵל בְּנֹו בְּנֵי־שָׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה בְּהַמְלוֹ אֶת בְּשָׁר עַרְלָתוֹ: (כו) בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה נִמּוֹל אֶבְרָהָם וַיִּשְׁמַעְאֵל בְּנֹו: (כז) וְכָל־אֲנָשֵׁי בֵיתוֹ יָלִיד בְּיַת וּמְקַנְת־בָּסָף מֵאֵת בְּנֵי־גֵבֶר נִמְלוּ אִתּוֹ: פ

41. אמרי שפר ר' נפתלי הרץ ויינל בראשית י"ט בעריכת הרב משה צוריאל

ויהי גבול הכנעני מצידון – מקרא זה סתום בטעמו, למה זכר כן לבד אצל הכנעני ולא אצל בני יפת? גם לא בבני כוש ולא בבני מצרים? ואם בבני שם אמר "ויהי מושבם ממשא", לא זכר גבולי ארצותם. ואם נאמר לפי שנתן ה' ארץ כנען לישראל זכר גבוליה, הנה לא הגביל רק מצידון עד עזה ומסדום ועמורה עד לשע, ומלשע ואילך על פני המזרח לא נתן גבול. ועוד שבברית בין הבתרים נתן גבול המתנה מנהר מצרים עד הנהר הגדול נהר פרת, וזה רב מאוד מן הגבול שזכר כאן. וכמפורש ביהושע "מן השיחור אשר על פני מצרים ועד גבול עקרון צפונה לכנעני תחשב". וכן בגבולי הארץ בפרשת מסעי נותן פאת נגב ממדבר צין עד נחל מצרים ועד הים, וכן הולך ונותן גבולי צפון ומזרח. ואין להעלות על הדעת שענין הכתוב מוסב על "ואחר נפוצו משפחות הכנעני", שהארץ שלקחו אויביהם מידם היתה מצידון באכה גררה עד עזה, כי עזה בקצה הנגב, וצידון בקצה הצפון כמפורש בספר יהושע, וכידוע ליודעי גלילות הארץ. ואם כן לקחו כל הארץ מן הצפון עד הדרום, ולא נשאר לבני כנען מאומה, וזה בטל מעצמו. ולא מצאתי למפרשים ז"ל שפירשו בפסוק זה דבר. ורמב"ן ז"ל כתב דברים ולא הרחיקנו בהם, כי אמר "אל יקשה עליך ארץ פלשתים שהיתה לאברהם כדכתיב 'גור בארץ הזאת כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל'. והם מבני מצרים, כי הכתוב אמר 'לכנעני תחשב חמשת סרני פלשתים', כי כבשו מקצת הארץ וישבו בה, ובכאן תראה כי גבול הכנעני מצידון באכה גררה עד עזה, ואלה ערי פלשתים, כי אבימלך מלך גרר. ועזה לעזתי היא וכן 'לעזה אחד', וצידון לפלשתים דכתיב 'כל צידונים אנכי אורישם לפני בני ישראל רק הפילה בנחלה', וכתוב 'וגם מה אתם לי צור וצידון וכל גלילות פלשת'. ואולי שאר ארץ פלשתים לא היתה לישראל, לבד אלו חמשת סרניהם". [עכ"ל]. וכל דבריו ישרים כמו שהוכחנו למעלה, ועל זה עצמו אמר הכתוב "ואחר נפוצו משפחות הכנעני". אבל לא פירש לנו לאיזו טעם נכתב מקרא זה, ולמה איננו שוה עם מה שכתוב בגבולי הארץ שהבטיח לאברהם אבינו ע"ה, ולא עם הגבולים שבפרשת מסעי.

ולדעתי אחר שהודיע "ואחר נפוצו משפחות הכנעני", הודיע מה נשאר עוד לזרע כנען, ועליו אמר "ויהי גבול הכנעני מצידון באכה גררה". כי קודם שכבשו פלשתים מארצם היו מושלים גם בצידון וצור וסביבותיהן מצד הצפון, וכן היו מושלים בגרר ומחוזותיה ובעזה ואשדוד וגת ואשקלון ועקרון ועד נחל מצרים מצד הדרום. ועתה שלקחו פלשתים מדרום ומצפון, היה גבול הכנעני מתחיל מצפון ולא צפון ומחוזותיה, ונמשך גבולם אל דרום כל יד הים עד באכה גררה, ולא גרר וסביבותיה. ומגרר נסב הגבול עד עזה ולא עזה ושאר ערי הפלשתים. ומעזה תאר הגבול עד סדום ועמורה ולא סדום ועמורה. ומשם הלך עד לשע ולא לשע. וצד גבול המזרח לא זכר, כי הוא הירדן הידוע בגבולי הארץ. ומעבר לירדן לא לקחו הפלשתים מהם דבר. וכן לא זכר גבול המערב, כי הוא הים הגדול. והיה ראוי לישראל לירש הארץ כולה כמו שהיתה לכנעניים קודם שלוקחה מידם, וכן נתנה לאברהם אבינו ע"ה בברית בין הבתרים, וכמו שאפרש שם בעז"ה. ועוד נתן לו גם מעבר לירדן ארץ סיחון ועוג ואדום ועמון ומואב עד הנהר הגדול נהר פרת כמפורש שם. וכל זה אם ישמרו חוקיו ותורותיו ינצורו. ובפרשת מסעי הגביל לבד ארץ כנען, לא המדינות שהן מעבר לירדן עד נהר פרת, כי ארץ סיחון ועוג כבר לקחו בעת ההיא, ושאר הארצות אסר עליהן. וזאת גרם להם חטאתיהם במדבר. וזהו שהוכיחם משה ואמר "ה' אלהינו דבר אלינו בחורב לאמר וגו' פנו וסעו לכם ובאו הר האמורי ואל כל שכניו בערבה בהר ובשפלה ובנגב ובחוף הים, ארץ הכנעני והלבנון עד הנהר הגדול נהר פרת. ראה נתתי לפניכם את הארץ וגו' אשר נשבע ה' לאבותיכם לאברהם ליצחק וליעקב" וגו'. כלומר בהיותכם בחורב טרם הרביתם לחטוא, דבר ה' [היה] שתירשו המתנה כלה שנשבע לתת לאבותיכם, כל המדינות שהן עד נהר פרת, וכל מדינות הכנעני שהיתה להם קודם שלוקחה מידם. ואח"כ ספר החטא הגדול שחטאו בענין המרגלים ושנסו את ה', וענש את הדור ההוא, גם בניהם הבאים לארץ לא זכו עוד במתנה כלה, אלא אסר עלינו אדום ועמון ומואב. עד אשר באנו אל ארץ סיחון, ומשם ואילך התחילה ירושתינו, כאמרו "קומו וסעו ועברו את נחל ארנון, ראה נתתי בידך את סיחון מלך חשבון ואת ארצו, החל רש והתגר בו מלחמה". כלומר פה תתחילו לירש, ולא משם ואילך. ועדיין היו ראויין לירש כל ארץ כנען בגבולותיה קודם שנפלה מקצת הארץ ביד פלשתים. ועל כוונה זו באו הגבולים בפרשת מסעי המתחילים מנחל מצרים בנגב, וקלים בחצר עינן בצפון, ובהם כלולים כל הארצות שלקחו מהם פלשתים. אבל כבואם לארץ הוסיפו לחטוא והניחו הכנעני לשבת הארץ, ואז הניח ה' גם הפלשתים בארצם. וכמו שכתוב "ואלה הגוים אשר הניח ה' לנסות במ את ישראל וגו' חמשת סרני פלשתים, וכל הכנעני והצידוני והחוי יושב הר הלבנון מהר בעל חרמון עד לבוא חמת". הרי שארץ חמשת סרני פלשתים מנגב, וכל ארץ הכנעני והצידוני מצפון לא ירשו ישראל, ולא נשאר בידם רק הגבולים שנשאר לכנענים אחר שנפוצו משפחותיהם, שעליהן אמר "ויהי גבול הכנעני". ובא הכתוב הזה ולימד על מה שנחלו ישראל בעת ההיא, והודיע טעם הדבר, כאומר: הואיל וחטאתם לה' אין אתם כדאי לירש ארצות שכבר לקחו עמים אחרים מיד הכנענים בחטאתיהם, ולא תירשו רק ארצות יושבי בני כנען שאררו אביו. ולא תקויים הבטחת ה' לאברהם אבינו ע"ה עד הגאולה האחרונה, כי אז יירשו את כל הארצות עד הנהר הגדול נהר פרת, גם המדינות שהן מצפון ומדרום, ויתקדשו כלם בקדושת ארץ ישראל. וכמו שכתוב "משא דבר ה' בארץ חדרך ודמשק מנוחתו וגו'. וגם חמת תגבל בה, צור וצידון כי חכמה מאוד. תרא אשקלון וגו' ועקרון וגו' ואבד מלך מעזה וגו'. וישב ממזר באשדוד וְהַכְרַתִּי גֵאוֹן פְּלִשְׁתִּים וגו', ונשאר גם הוא לאלהינו, והיה כאלוף ביהודה ועקרון כיבוס"י". למדנו כי דמשק וחמת וצור וצידון ועקרון וכל ארצות פלשתים שהיו לפנינו מארצות כנען יהיו אז לאלהינו כארץ יהודה וירושלים, ועובדיה אמר "וירשו הנגב את הר עשו והשפלה את פלשתים" וגו'. וכן מפורש בנבואת בלעם. ועל זב כתוב "כי ירחיב ה' אלקיך את גבולך כאשר דבר לך", וכמו שאמרו קדמונינו ז"ל. זהו פירוש הפסוק, ופשט הענין כפי שאחשוב.

נפתלי הֶרְץ נֵיִזֶל לעיתים ויזל; שמו הלועזי: **הארטוויג וסלי**; **Hartwig Wessely**; בראשי תיבות: **נה"ו**, **רנה"ו** או **רנ"ו**; **ה'** בטבת ה'תפ"ו – אור לא' באדר ב' ה'תקס"ה 9 בדצמבר 28 – 1725 בפברואר 1805 היה בלשן ומשורר עברי, מאבות תנועת ההשכלה היהודית. חיבורו "דברי שלום ואמת", שעניינו שינוי מקיף בחינוך היהודי, עורר פולמוס סוער בין המשכילים הראשונים ובין רבני קהילות באירופה. מחזור השירים שחיבר על דמותו של **משה**", שירי תפארת", השפיע על כמה דורות של משוררים אחריו, וחלק מן החוקרים רואים בו את ראשיתה של הספרות העברית החדשה. על הרב נפתלי הירץ ויזל **הנחשד בחינם** הרב משה צוריאל זצ"ל

Naphtali Hirtz (Hartwig) Wessely (Yiddish: נפתלי הירץ וויזעל, *romanized*: *Naftali Hirtz Vizel*; 9 December 1725 – 28 February 1805) was an 18th-century German-Jewish Hebraist and educationist. rabbinical studies under Jonathan Eybeschütz, he studied modern languages.